

РОЗДІЛ I. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ ТА ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 340.114:167.4

DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2021-1-01>

Інтелектуальна власність у системі правових цінностей

Котенко М. В.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри інтелектуальної власності

Інститут права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

вул. Володимирська, 60, Київ, Україна

orcid.org/0000-0001-8046-6641

abcde777777@ukr.net

Ключові слова: *власність, інтелектуальна власність, цінність, правові цінності, система правових цінностей.*

Автором відзначена актуальність тематики цієї наукової роботи, наголошено на тому, що важливою складовою частиною теоретико-правових аспектів інтелектуальної власності як цінності є коло її пізнавальних закономірностей, що визначають її приналежність до системи правових цінностей. Теоретична та практична значимість дослідження інтелектуальної власності як складника системи правових цінностей визначається: по-перше, наявною доктринально невизначеністю феномена правових цінностей в юридичній науці, особливо в частині меж та складників, а також критеріїв приналежності до елементів системи правових цінностей; по-друге, недостатністю вивчення системних властивостей інтелектуальної власності, в тому числі і її місця та ролі у відповідних системах явищ і процесів соціальної, економічної й правової дійсності. На підставі аналізу доктринальних уявлень про системні властивості інтелектуальної власності як правового явища автором обґрунтовано самостійність інтелектуальної власності у системі правових цінностей, виокремлено положення щодо її ціннісного виміру. Підсумовано, що інтелектуальна власність сама по собі є ціннісним правовим феноменом, оскільки: по-перше, є самостійним поняттям юридичної науки, що позначає властивості чи характеристики особливого різновиду власності; по-друге, позначає конкретне коло об'єктів власності, визначає правовий статус суб'єктів права інтелектуальної власності та характеризує зміст відносин у сфері інтелектуальної власності; по-третє, має соціально корисне значення (об'єктивний вимір) та дозволяє сформулювати внутрішнє ставлення кожного індивіда щодо корисності або шкідливості інтелектуальної власності (суб'єктивний вимір); по-четверте, акумулює у собі властивості, ознаки та характеристики, що дозволяють сформулювати систему її цінного виміру та відмежувати інтелектуальну власність від інших явищ, процесів та предметів правової дійсності; по-п'яте, характеризується як узагальнене, загальновизнане поняття, що є суспільно корисним і відображає цілі розвитку суспільства, відображає потреби та інтереси суспільства, націлені на їх всебічне втілення в життєдіяльності суспільства; по-шосте, забезпечує у суб'єктів вироблення ціннісних орієнтацій та стимулює їх до подальшої реалізації цих орієнтацій у власному житті.

Intellectual property in the system of legal values

Kotenko M. V.

PhD in Law,

Associate Professor at the Department of Intellectual Property

Institute of Law

of Taras Shevchenko National University of Kyiv

Volodymyrska str., 60, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0001-8046-6641

abcde777777@ukr.net

Key words: *property, intellectual property, value, legal values, system of legal values.*

The author notes the relevance of the subject of this scientific work, emphasizing that an important component of the theoretical and legal aspects of intellectual property as a value is the range of its cognitive patterns that determine its belonging to the system of legal values. The theoretical and practical significance of the study of intellectual property as a component of the system of legal values is determined by: first, the existing doctrinal uncertainty of the phenomenon of legal values in jurisprudence, especially in terms of boundaries and components, and criteria for determining what is an element of legal values; secondly, the lack of study of the systemic properties of intellectual property, including its place and role in the relevant systems of phenomena and processes of social, economic and legal reality. Based on the analysis of doctrinal ideas about the systemic properties of intellectual property as a legal phenomenon, the author substantiates the independence of intellectual property in the system of legal values, highlights the provisions on its value dimension. It is concluded that intellectual property in itself is a valuable legal phenomenon, because: first, it is an independent concept of legal science, which denotes the properties or characteristics of a particular type of property; secondly, it denotes a specific range of property objects, determines the legal status of the subjects of intellectual property rights and characterizes the content of relations in the field of intellectual property; thirdly, it has a socially useful meaning (objective dimension) and allows to form the internal attitude of each individual to the usefulness or uselessness of intellectual property (subjective dimension); fourth, it accumulates in itself those properties, signs and characteristics that allow to form a system of its valuable measurement and to distinguish intellectual property from other phenomena, processes and objects of legal reality; fifth, they are characterized as a generalized, generally accepted concept that is socially useful and reflects the goals of society, reflects the needs and interests of society, aimed at their comprehensive implementation in society; sixth, it provides the subjects with the development of value orientations and stimulates them to further their realization in their own lives.

Вступ. Інтелектуальна власність – явище складне та багатоаспектне, що в методологічному плані зумовлює важливість дослідження її властивостей, які визначають її сутність та соціальну корисність. З огляду на особливості тематики цієї наукової роботи інтелектуальна власність у пізнавальному плані розглядається нами як ціннісне явище, яке, з одного боку, акумулює у собі соціокультурні цінності, що сформувались на сьогодні у сучасних цивілізованих суспільствах, а з іншого – посідає самостійне місце у системі

правових цінностей, забезпечуючи її цілісність та єдність її елементів. Тому ціннісний вимір інтелектуальної власності в методологічному контексті насамперед потребує аналізу її пізнавальних властивостей, що виявляються у спроможності інтелектуальної власності акумулювати у собі соціокультурні цінності та бути складовою частиною системи правових цінностей.

У вітчизняній юридичній науці окремі аксіолого-правові аспекти інтелектуальної власності та її приналежність до системи правових цін-

ностей досліджувались у роботах В.С. Бігуна, С.В. Бобровник, С.К. Дудар, А.А. Козловського, М.І. Козюбри, Б.В. Малишева, Ю.М. Оборотова та ін. Однак і досі для зазначеної проблематики притаманний плуралізм наукових підходів з більшої частини питань, тоді як окремі з них, навпаки, залишаються не досить дослідженими і висвітленими в наукових працях.

Беручи до уваги високий ступінь актуальності наукового дослідження інтелектуальної власності як ціннісно-правового феномена, вважаємо за доцільне визначити **мету** цієї наукової роботи, що полягає у такому: обґрунтувати самостійність інтелектуальної власності у системі правових цінностей, виокремити положення щодо ціннісного виміру інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу дослідження. З урахуванням особливостей тематики цієї наукової роботи вважаємо, що важливою складовою частиною теоретико-правових аспектів інтелектуальної власності як цінності є коло її пізнавальних закономірностей, що визначають її приналежність до системи правових цінностей. Актуальність дослідження інтелектуальної власності як складника правових цінностей визначається, на нашу думку, таким.

По-перше, феномен правових цінностей в юридичній науці не є остаточно визначений та розкритий, особливо в частині меж та складників, а також критеріїв визначення того, що є соціально цінним, а також того, що є складовою частиною системи правових цінностей. У зв'язку з цим важливим є встановлення критеріїв віднесення явищ, процесів до складників правових цінностей, на підставі чого можна встановити приналежність інтелектуальної власності до системи правових цінностей.

По-друге, в методологічному плані важливим є вивчення інтелектуальної власності крізь призму прояву її системних властивостей, що дозволить з'ясувати її місце та роль у відповідних системах явищ і процесів соціальної, економічної й правової дійсності. Системні властивості інтелектуальної власності є важливими, проте з точки зору стратегії і тактики пізнавальної діяльності питання місця та ролі об'єкта дослідження потребує уточнення щодо загального методологічного підходу до розуміння відповідного правового явища. На нашу думку, найбільш методологічно перспективним є аксіологічний підхід, що дозволить визначити системні характеристики інтелектуальності власності, встановити її місце та роль у системі саме правових цінностей, що акумулюють у собі соціокультурні цінності, набуваючи правового закріплення, охорони та захисту.

По-третє, вивчення теоретико-методологічних аспектів інтелектуальної власності у системі

правових цінностей дозволить посилити практичний складник наукового дослідження, зокрема, в частині вироблення та обґрунтування пропозицій щодо посилення правового забезпечення інтелектуальної власності, вклавши в основу концепцію цілепокладання. За результатами ціннісно-правового виміру інтелектуальної власності можна надалі визначити цілі правового забезпечення, охорони та захисту інтелектуальної власності, закріпивши на правовому рівні такі положення, що дозволять запровадити ефективний механізм досягнення цілей такого правового забезпечення, гарантування прав суб'єктів інтелектуальної власності.

У юридичній літературі вченими обґрунтовуються два протилежні за своїм змістом підходи до розуміння правових цінностей, які засновані на критеріях, яким мають відповідати правові цінності. Перший підхід стосується того, що вченими доводиться необхідність розмежувати так звані власне правові цінності від інших соціальних цінностей, які визнаються та забезпечуються правом, проте за своєю природою не мають правового характеру [1, с. 183, 2, с. 9]. Такий підхід є досить неоднозначним і не досить обґрунтованим, оскільки остаточно залишається незрозумілим, яким чином визначити правову природу цінностей, оскільки всі вони мають загальносоціальний характер та є такими, що закріплені та гарантовані правом. Незрозумілим є і те, за яким критерієм (критеріями) можливо виокремити «власне правові» цінності, чим вони відрізняються від інших соціальних цінностей, а також і від тих, які закріплені та гарантовані правом. Інший підхід, що сформувався в юридичній науці, не заснований на можливості виокремлення «власне правових» цінностей, навіть заперечує таку ідею. В основі поглядів таких учених знаходиться ідея визнання всіх цінностей як таких, що мають загальносоціальний характер, зароджуються, формуються та функціонують виключно в людському середовищі та націлені на збереження всього важливого і доленосного заради збереження суспільства і його розвитку [3, с. 155; 4, с. 84–85; 5, с. 27]. Причому ці цінності мають рівнозначний характер, функціонують універсально в усіх сферах суспільного життя і суто правових цінностей як таких не може бути в принципі. Незважаючи на неоднозначність розуміння самих правових цінностей, їх відмежування від інших правових феноменів, варто відзначити те, що правові цінності в юридичній доктрині все ж таки розкриваються шляхом виокремлення їх ознак, властивостей або надання окремих характеристик. Спробуємо на підставі аналізу таких поглядів учених встановити приналежність інтелектуальної власності саме до системи правових цінностей.

Слова «цінність» або «цінність» в юридичній літературі використовуються досить неоднозначно. Переважно вказані слова застосовуються вченими для характеристики чи позначення явищ, процесів, предметів правової дійсності. Проте застосовуються також і для позначення властивостей чи характеристик відповідних правових явищ, процесів або предметів, для узагальнення ідей, поглядів, в яких акумулюються уявлення про зразковий прояв правових явищ, процесів і предметів, їх еталон чи ідеал [6, с. 28–29]. Приналежність чого- або кого-небудь до системи цінностей, у тому числі і правових цінностей, визначається, з одного боку, позитивною значущістю відповідного суб'єкта або об'єкта, а з іншого – відображає внутрішнє ставлення суб'єкта крізь призму його свідомості щодо корисності або шкідливості відповідного об'єкта чи суб'єкта [7, с. 455]. Тобто фактично йдеться про об'єктивний і суб'єктивний прояв ціннісного виміру чого- або кого-небудь, що надалі дозволяє їх віднести до системи цінностей або заперечити їх приналежність до цієї системи. У цьому плані в науковій літературі пропонується розмежувати так звані форми прояву цінності відповідних явищ чи процесів, до яких відносять предметні цінності та суб'єктні цінності [8, с. 125]. Окрім того, в наукових джерелах досить поширеними є запропоновані та обґрунтовані характеристики цінностей, в яких по суті реалізовано так званий критеріальний підхід. Фактично вченими виокремлюються ті властивості, ознаки чи характеристики цінностей, які дозволяють сформулювати систему цінностей та відмежувати від них ті явища, процеси чи предмети, які не мають ціннісного наповнення. Зокрема, цінності характеризуються як узагальнене, загально-визнане поняття, що є суспільно корисним і відображає цілі розвитку суспільства [9, с. 319], відображають потреби та інтереси суспільства, націлені на їх всебічне втілення в життєдіяльності суспільства [10, с. 65]; є такими, що підтримуються більшістю суспільства на основі загальних уявлень про мораль, моральні норми та основи суспіль-

ного співжиття [11, с. 56] тощо. Так само робиться акцент вченими і на функціональному призначенні цінностей, щодо яких суб'єктами забезпечується вироблення ціннісних орієнтацій та реалізація їх у власному житті [12, с. 8].

Висновки. З огляду на зазначене вище, узагальнюючи представлені в наукових джерелах погляди, можна підсумувати, що інтелектуальна власність сама по собі є ціннісним правовим феноменом, оскільки:

- по-перше, є самостійним поняттям юридичної науки, що позначає властивості чи характеристики особливого різновиду власності, узагальнюючи ідеї та погляди юристів щодо самого феномена інтелектуальної власності;
- по-друге, позначає конкретне коло об'єктів власності, визначає правовий статус суб'єктів права інтелектуальної власності та характеризує зміст відносин у сфері інтелектуальної власності;
- по-третє, акумулює уявлення про критерії, яким мають відповідати конкретні явища (предмети), що дозволяє віднести їх до складових частин інтелектуальної власності;
- по-четверте, має соціально корисне значення (об'єктивний вимір) та дозволяє сформувати внутрішнє ставлення кожного індивіда щодо корисності або шкідливості інтелектуальної власності (суб'єктивний вимір);
- по-п'яте, акумулює у собі ті властивості, ознаки та характеристики, що дозволяють сформувати систему її цінного виміру та відмежувати інтелектуальну власність від інших явищ, процесів та предметів соціальної дійсності;
- по-шосте, характеризується як узагальнене, загально-визнане поняття, що є суспільно корисним, відображає цілі розвитку суспільства, характеризує потреби та інтереси суспільства, націлені на їх всебічне втілення в життєдіяльності суспільства;
- по-сьоме, забезпечує у суб'єктів вироблення ціннісних орієнтацій та стимулює їх до подальшої реалізації цих орієнтацій у власному житті.

Література

1. Малахов В. Міф про правові цінності. *Право України*. 2011. № 8. С. 181–186.
2. Чефранов А. Поняття цінності як основа правової аксіології. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 9. С. 8–12.
3. Оборотов Ю.М. Від ціннісної характеристики до формування аксіометрії права і держави. *Філософія права і загальна теорія права*. 2012. № 1. С. 150–158.
4. Удовика Л.Г. Формування правових цінностей в умовах глобалізації. *Актуальні проблеми держави і права* : зб наук. пр. МОН України, ОНЮА. Одеса, 2009. Вип. 45. С. 81–86.
5. Чернопищук Я. Європейські правові цінності в Конституції України. *Юридичний вісник*. 2011. № 2. С. 24–30.
6. Лукашева Е.А. Человек, право, цивилизация: нормативно-ценностное измерение. Москва : Норма, 2009. 384 с.
7. Дробницкий О.Г. Ценность. *Философская энциклопедия*. Москва : Мысль, 1970. 746 с.
8. Алексеев П.В., Панин А.В. Теория познания и диалектика : учебное пособие. Москва : Высшее шк., 1991. 384 с.

9. Ивин А.А. Современная философия науки. Москва : Высшая школа, 2005. 592 с.
10. Бандура О.О. Взаємозв'язок цінностей та істини в праві. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. Київ. 1998. № 2. С. 63–78.
11. Культура и культурология : словарь / сост. и ред. А.И. Кравченко. Москва : Академический проект, 2003. 928 с.
12. Кривошей С.Н. Правовая социализация личности сотрудника органов внутренних дел в современной России : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Санкт-Петербург, 2003. 24 с.

References

1. Malakhov, V. (2011). Mif pro pravovi tsinnosti [The myth of legal values]. *Pravo Ukrainy*. Vol. 8. Pp. 181–186.
2. Chefranov, A. (2004). Poniattia tsinnosti yak osnova pravovoi aksiolohii [The concept of value as the basis of legal axiology]. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo*. Vol. 9. Pp. 8–12.
3. Oborotov, Yu.M. (2012). Vid tsinnisnoi kharakterystyky do formuvannia aksiometrii prava i derzhavy [From the value characteristic to the formation of the axiometry of law and the state]. *Filosofia prava i zahalna teoriia prava*. 2012. Vol. 1. Pp. 150–158.
4. Udovyka, L.H. (2009). Formuvannia pravovykh tsinnostei v umovakh hlobalizatsii [Formation of legal values in the context of globalization]. *Aktualni problemy derzhavy i prava: zb nauk. pr. MON Ukrainy, ONIUa*. Odesa. Vol. 45. Pp. 81–86.
5. Chernopyschuk, Ya. (2011). Yevropeiski pravovi tsinnosti v Konstytutsii Ukrainy [European legal values in the Constitution of Ukraine]. *Yurydychnyi visnyk*. Vol. 2. Pp. 24–30.
6. Lukasheva, E.A. (2009). Chelovek, pravo, tsyvylyzatsyia: normativno-tsennostnoe yzmerenye [Man, law, civilization: normative dimension]. Moskva: Norma. 384 p.
7. Drobnytskyi, O.H. (1970). Tsennost. Fylosofskaia entsyklopedyia [Value. Philosophical encyclopedia]. Moskva: Myisl. 746 p.
8. Alekseev, P.V., Panyn, A.V. (1991). Teoryia poznaniya y dyalektyka: ucheb. posobyе [Theory of knowledge and dialectics]. Moskva: Vysshie shk. 384 p.
9. Yvyn, A.A. (2005). Sovremennaia fylosofyia nauky [Modern philosophy of science]. Moskva: Vysshiaia shkola. 592 p.
10. Bandura, O.O. (1998). Vzaiemozviazok tsinnostei ta istyny v pravi [The relationship between values and truth in law]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav Ukrainy*. Kyiv. Vol. 2. Pp. 63–78.
11. *Kultura y kulturolohyia: slovar (2003)*. [Culture and culturology: a dictionary] / sost. y red. A.Y. Kravchenko. Moskva: Akademicheskyy proekt. 928 p.
12. Kryvoshei, S.N. (2003). Pravovaia sotsyalyzatsyia lychnosti sotrudnyka orhanov vnutrennykh del v sovremennoi Rossyy [Legal socialization of the personality of a police officer in modern Russia] (PhD Thesis). Sankt-Peterburg. 24 p.